

Contra la deriva: per una federació catalano-valenciana

L'AMIC MARTÍ DOMÍNGUEZ em demana un diagnòstic i una valoració sobre la percepció actual del País Valencià des de Catalunya per a una publicació de la Universitat de València. Em sembla molt oportuna aquesta carta de convid des de la Universitat de València, institució que continua mantenint en els seus estatuts de 2003 l'equivalència entre les dues denominacions de la llengua pròpia («tant l'acadèmica, llengua catalana, com la recollida en l'Estatut d'Autonomia, valencià»). Una carta de convid que obliga a la gent de Catalunya a definir-se sobre les seves (des)vinculacions amb l'actual projecte valencià de país.

Clar que parlar de la «percepció actual» ha de tenir en compte una certa profunditat de camp sense la qual res no té importància ni sentit. En les relacions entre pobles o grups o tribus o famílies, una mirada enrere, vers allò que van fer o dir anys enrere els «nostres» i els «seus», sol ajudar a comprendre bona part de les baralles, simpaties o recels.

La manera com avui el Principat de Catalunya mira cap al País Valencià ve determinada per una història recent i, sobretot, per una història remota. La història recent, com tantes altres realitats sociopolítiques i culturals de l'Estat espanyol,

té a veure amb les diverses transicions postfranquistes devers l'establiment d'un nou model de relacions institucionalitzades conegut com a Estat de les Autonomies (i no pas de les nacions hispanes, per exemple).

I la història remota comprèn uns cinc segles pel cap baix, i s'inicia el segle xv amb la progressiva disgregació i deriva dels tres «estats catalans» de la Confederació Catalano-Aragonesa. Il·lustres historiadors ja han investigat i establert les raons, algunes estructurals i altres més episòdiques, de les dificultats de mantenir la consciència d'una unitat perduda, a part de les relacions de bon veïnatge, entre Catalunya i el País Valencià al llarg d'aquests últims segles.

Joan Fuster recordava que el primer intel·lectual que va parlar de «poble valencià» i «poble català» fou un frare nat a Girona el 1327, Francesc Eiximenis, que escriví la major part de la seva obra a València a finals d'aquell segle. Joan Fuster en el seu llibre fundacional *Nosaltres els valencians* i Joan Francesc Mira, en múltiples textos, han examinat àmpliament les relacions entre les elits catalanes i valencianes —o de les ciutats de Barcelona i de València, més pròpiament— des del xv fins al xx.

Òbviament, les meves consideracions es limitaran a la història recent i encara a alguns elements, aquells que em semblen especialment significatius per contribuir a centrar un problema —el de les relacions actuals entre el Principat de Catalunya i el País Valencià— que marcarà el futur i segurament el destí final de la nació catalana. Per tant, confesso d'entrada el caràcter molt personal de la tria de fets, autors i textos, amb l'únic propòsit d'aportar arguments al diagnòstic que se'm demana.

Avanço, doncs, el meu diagnòstic de la percepció actual des de Catalunya de les relacions amb el País Valencià. La meva impressió és que existeixen dos grups clarament diferenciats

de ciutadans (reprement el terme poc habitual de «ciutadans de Catalunya» amb què el president Tàrradellas va designar els catalans del Principat en tornar de l'exili):

- 1) Hi ha una gran majoria dels ciutadans i/o residents a Catalunya que no mostren cap interès especial pel País Valencià, ni saben a penes res dels vincles històrics, culturals o de llengua que podem esgrimir catalans i valencians.
- 2) Hi ha un grup absolutament minoritari de gent «sensible» o «polititzada» que miren o observen el País Valencià amb un interès singular o diferent del que els mereixen les altres «comunitats autònomes».

Aquest segon grup podria subdividir-se en dos: a) el subgrup de les elits polititzades (polítics professionals, buròcrates, funcionaris, intel·lectuals orgànics, etc.), que accepten la reducció d'un País (Valencià) a la condició d'una «Comunitat» (Valenciana), tal com diu l'estatut valencià, perquè estimen amb més o menys convicció que l'Estat de les Autonomies ja dóna suficient joc a totes les opcions polítiques (i «guanya qui guanya», diuen, ignorant per exemple que el bipartidisme *de facto* del País Valencià ha imposat un mínim del 5 % de vots per entrar a les Corts, quan a Catalunya és del 3 %); i b) el subgrup, més minoritari encara, de catalans i catalanes que no es resignen a acceptar la desarticulació continuada de la nació catalana, i que malden per algun projecte de país català sostenible en el concert europeu i mundial de les nacions amb història.

Aquesta proposta de diagnòstic pressuposa algunes interpretacions sobre les causes que han originat aquest estat de les mentalitats i de les percepcions a Catalunya. I també planteja

dubtes inquietants sobre les perspectives de futur d'un projecte nacional comú, o almenys d'un projecte de futur d'un espai cultural i lingüístic del català a Europa i al món.

A fi d'avaluar com la represa democràtica del postfranquisme va condicionar les relacions i la percepció del País Valencià des de Catalunya, caldria disposar d'estudis sistemàtics que aportessin conclusions fiables sobre aspectes fonamentals com ara les relacions polítiques, econòmiques i comercials, les culturals i lingüístiques, les comunicacions, etc. Fora de treballs periodístics puntuals, crec que aquests estudis estan per fer. Però em permeto de suggerir que, en termes molt generals i amb comptades excepcions, si en el camp econòmic les relacions no han estat fluides i fàcils, les relacions polítiques han estat inexistentes, i les culturals i lingüístiques, conflictives. Sense cap ànim d'exhaustivitat, recordaré alguns moments d'especial interès per a la meua argumentació.

Letapa de més esforços d'aproximació entre les elits polítiques i intel·lectuals de Catalunya i País Valencià fou durant els anys immediatament anteriors i posteriors a la mort de Franco. La mostra més diàfana d'aquesta voluntat mútua d'aproximació i diàleg quedà recollida en les actes del Congrés de Cultura Catalana (CCC), una iniciativa endegada pel Col·legi d'Advocats de Barcelona el gener de 1975 i closa el novembre de 1977, després d'una intensa sèrie d'activitats i debats a tots els territoris dels Països Catalans entorn d'un total de vint àmbits temàtics. Segons el manifest, el CCC entenia per cultura catalana «la realitat i la plasmació històrica del *continuum* territorial i humà que s'estén des de Salses, al nord dels Pirineus, per una més o menys ampla franja de la riba mediterrània de la península ibèrica fins a Guardamar i, a través de la mar, fins a Maó». I per Països Catalans «una comunitat de cultura que

s'ha desenvolupat al llarg d'una història de més de mil anys, una comunitat bàsicament homogènia i específica, conscient que ho és i amb voluntat de continuar essent-ho». El manifest també reclamava una nova configuració política inspirada en els principis bàsics d'autogovern i democràcia de forma que a cadascun dels Països Catalans se li reconeix «el dret inalienable i irrenunciable de constituir la seva pròpia organització política d'autogovern» i al conjunt d'ells «el dret i la necessitat de poder coordinar i articular llurs esforços i actuacions».

Ben aviat la *realpolitik* de la transició va apagar aquests castells de foc enlluernadors. El 1978 s'aprovava la Constitució Espanyola, que inventa el nou Estat de les Autonomies i inclou un article específic (145.1) contra la possibilitat de federació entre comunitats autònomes. La força obliga i tothom s'ha de resituar en funció de la Constitució i dels nous Estatuts d'Autonomia. El primer govern autonòmic de Catalunya, presidit per Jordi Pujol, podia retenir simpaties pancatalanistes, però la migrada autonomia el féu concentrar-se en batalles prosaiques d'increment de competències i transferències.

El discurs oficial a Catalunya a la primèria dels 80 mirava cap endins. Una evidència significativa ens la proporciona una iniciativa del nou conseller de Cultura, Max Cahner, un home plenament identificat amb les posicions fusterianes dels Països Catalans. Cahner promou el 1982 un cicle de conferències o reflexions crítiques sobre la cultura catalana, amb nou ponents eminents en l'especialitat respectiva (inaugura Pierre Vilar i clou Joan Fuster).¹

¹ Pierre Vilar, Joan Triadú, Josep Ferrater i Mora, Josep M. Castellet, Joaquim Molas, Xavier Rubert de Ventós, Miquel Tarradell, Josep Termes, Joan Fuster, *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.

Doncs, bé, fora de Joan Fuster, cap dels conferencians no plantejà les seves reflexions en un marc referencial de Països Catalans ni del conjunt de l'espai català. Només l'incansable savi de Sueca, que per cert fou l'únic ponent de fora de Catalunya (a banda de Pierre Vilar), gosà centrar la reflexió sobre «Cultura nacional i cultures regionals als Països Catalans», no sense fer menció a la «qüestió de noms», és a dir, a la mateixa denominació de «Països Catalans». «Observo que, últimament —digué Fuster en aquell 1982—, hi ha una curiosa retracció a emprar el terme “Països Catalans”, respecte al passat i respecte al futur, i per a l'avui urgent, ¿quin canvi ofereixen?» I advertia: «Tenim els dies comptats, i hem d'espavilar-nos. Ja no es pot ser “regionalista” de Catalunya: o “nacionalista” de la Catalunya estricta. Ho hem de tenir ben present: la “nació catalana”, culturalment i políticament, no pot cloure's en les quatre províncies del Principat. Acceptar això seria renunciar a la proclamació “nacional” (...) Cada “regió” dels Països Catalans, al llarg dels segles, ha tingut la seva aventura. De cara al futur, o els Països Catalans, amb aquest nom, recuperem i reestructurem la nostra dispersió “regional”, o no serem res».²

Però l'estigma del regionalisme «ben entès», és a dir, no pas en el sentit que propugnava Fuster, sinó en el que derivava de la nova estructuració de l'Estat espanyol en autonomies de primera i de segona, obviant en els pactes constitucionals tota referència a les nacions altres que la castellana, feia la seva via. L'èxit de l'anomenat «café per a tots», diluint així la potència i l'especificitat de les vindicacions nacionals dels Països Catalans, d'Euskadi i Galícia, contribuï els primers anys

² Op. cit., pp. 301 i 312.

de majories absolutes del PSOE a l'emergència d'un regeneracionisme espanyol difícil de contrarestar des de les perifèries. En realitat, gràcies al fracàs del 23-F i a la victòria esclatant de Felipe González, hauríem de parlar d'un període d'expansió i de consolidació creixents del projecte nacional i en part neo-colonial espanyol durant la segona meitat dels 80 i primers 90.

Si la dictadura franquista havia deslegitimant d'arrel el vell projecte homogeneïtzador del nacionalisme espanyol, el procés de la transició reformista de Suárez amb la reinstauració de la monarquia borbònica i la implantació de l'Estat de les Autonomies amb Felipe González es demostrà molt més eficient. Sota l'aparença d'una nova distribució o descentralització més democràtica del poder en un Estat secularment molt centralista, es negava calladament el fet plurinacional: no sols eren negades les nacions polítiques, sinó també les llengües i cultures no castellanes (cap d'elles no era reconeguda en la Constitució). Tot aquell procés, desencadenat per la UCD de Suárez i després promogut pel PSOE de González, posava les bases d'una operació política de gran abast històric, com ha estat el vast i encara en marxa procés de renacionalització espanyola de l'Estat sota la intocable corona, símbol i garantia última (junt amb l'Exèrcit) de la unitat (nacional) espanyola.

Durant la dècada dels 80, algunes iniciatives, sobretot des de la societat civil, ajudaren a mantenir possibilitats obertes de col·laboració i diàleg entre Catalunya i País Valencià. Cal mencionar en primer lloc el ple reconeixement atorgat a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) a partir de 1976 (Reial Decret de 26 de novembre que li reconeix un àmbit d'actuació oficial a «les terres de llengua i cultura catalanes») i el seu desplegament progressiu. L'IEC incorpora membres numeraris de tots els territoris dels Països Catalans. Un altre fet de gran

rellevància és la creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió i la inauguració de TV3 el 1983, amb una cobertura que va arribar aviat a bona part del País Valencià, i amb un mapa del temps que s'erigia en l'únic mapa visible dels Països Catalans (i que encara és la cara més odiada de TV3 pels ideòlegs del PP valencià).

Des del País Valencià, algunes de les iniciatives que es proposaven estimular les relacions amb Catalunya, més enllà de les habituals en camps com el llibre o la cançó, foren endegades en l'entorn de l'editor Eliseu Climent i d'Acció Cultural del País Valencià (ACPV). Des de 1972, Edicions 3 i 4 convocava els Premis Octubre, amb tota una sèrie d'activitats científiques i populars que han comptat amb una gran presència de participants del Principat. L'ACPV va promoure entre els ajuntaments la instal·lació d'antenes per a la recepció de TV3. D'altra banda, l'editor Climent va fundar el 1985 el setmanari *El Temps*, amb redaccions compartides a València i Barcelona, únic mitjà d'informació general que naixia amb el propòsit d'informar sobre l'actualitat dels Països Catalans. Poc abans, justament en el marc de la setmana dels Premis Octubre de 1984, organitzà un important cicle de col·loquis sobre el tema «Els Països Catalans: un debat obert» que reuní disset ponents de Catalunya, País Valencià i les Illes, entre els quals Joan Fuster, Joan Coromines, Pierre Vilar, Miquel Batllori, Antoni M. Badia i Margarit, Aina Moll, Joan Francesc Mira, etc.³

³ Joan Fuster, Pierre Vilar, Miquel Tarradell, Arcadi Garcia, Eva Serra, Albert Balcells, Joan Coromines, Antoni Maria Badia i Margarit, Antoni Ferrando, Aina Moll, Vicent Pitarch, Miquel Batllori, Isidor Marí, Jordi Carbonell, Josep Iborra, Emili Balaguer, Joan F. Mira, *Els Països Catalans: un debat obert*, València, Tres i Quatre, 1984.

Durant aquells anys, l'actitud de la Generalitat de Catalunya envers les vicissituds viscudes al País Valencià fou de «no ingerència». De tota manera, és sabut que el govern de Pujol intervenia amb subvencions econòmiques en determinades actuacions a favor del català i d'accions que es poguessin entendre com a promoció de la cultura catalana. Però, oficialment, per no atiar «l'anticatalanisme valencià», el president Pujol i els seus consellers del govern preferien restar a l'ombra. Curiosament, només una sola vegada Jordi Pujol va acudir a la festa dels Premis Octubre. Fou el 1992, una data molt significada: any de la mort de Joan Fuster i d'homenatge seu als Octubre i cinquè centenari del naixement de Joan Lluís Vives. En el seu parlament, Pujol admeté: «Senyores i senyors, nosaltres hem estat molt prudents i hem pensat que les iniciatives no havien de sorgir de nosaltres mateixos, però al final s'arriba a una situació en què jo, d'ençà que sóc president de la Generalitat, o sigui en dotze anys, he estat més vegades a Santiago de Compostel·la i a Saragossa que a València. Això, simplement, és absurd».⁴ Com aquell qui diu, davant la tomba de Fuster, Pujol admetia una inhibició potser culpable. I el que són les coses: en aquella ocasió, el president de la Generalitat Valenciana, Joan Lerma, era de viatge al Japó.

El govern de Pujol ajudava també a certes iniciatives culturals programades des de Catalunya. És el cas, per exemple, d'unes jornades organitzades per la Fundació ACTA l'abril de 1989 per commemorar el 25è aniversari de la publicació de *Nosaltres els valencians*, de Fuster. Sota el significatiu títol de «Nosaltres (i) els valencians», les jornades aplegaren conspicus especialistes de Catalunya i del País Valencià per debatre l'estat de les relacions en tres àmbits: economia i infraestruc-

⁴ Vegeu Josep Gifreu, «València, segona capital». *Avui*, 19-11-1992.

tures, interaccions en el món cultural i projectes polítics. Els organitzadors reconeixien: «Els catalans s'han oblidat (uns conscientment, altres sense adonar-se'n) del País Valencià, i de vegades fa la impressió que un sector important dels valencians seria feliç si pogués aconseguir que catalans i valencians s'oblidessin recíprocament».⁵ Una altra iniciativa finançada en part per la Generalitat de Catalunya fou una recerca sobre la comunicació als Països Catalans, dirigida per qui signa aquestes ratlles, i que donà lloc a l'informe *Construir l'espai català de comunicació*, que comptà amb un equip de treball a València i que fou presentat en públic pel president Pujol.⁶

Durant els 90 algunes temptatives pretenien de mantenir la flama de la col·laboració, com per exemple les jornades impulsades per Max Cahner sobre «El nacionalisme català al final del segle XX» o la revista *Debat nacionalista* dirigida per Miquel Sellarès. Les novenes jornades del cycle mencionat, per exemple, es van celebrar a Elx el març de 1995 sota el lema de «Projecte Nacional, Identitat i Convivència: el País Valencià», amb una àmplia participació de ponents de tots els Països Catalans.⁷ Encara a mitjan anys 90 s'iniciava la publicació d'una ambiciosa obra històrica en 12 volums, sota la direcció de Borja de Riquer, amb el títol ben explícit d'*Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*.⁸ Tot amb tot, la veritat

⁵ Isidor Marí i Albert Viladot (eds.), *Nosaltres (i) els valencians*, Barcelona, Acta Fundació per a les idees i les arts, 1990.

⁶ Josep Gifreu (dir.), *Construir l'espai català de comunicació*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991.

⁷ Biel Sansano, Joan-Carles Martí i Josep-Enric Escribano (eds.), *Novenes Jornades. Projecte Nacional, Identitat i Convivència: el País Valencià*, Elx, Ajuntament d'Elx, 1996.

⁸ Borja de Riquer, dir., *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, 12 volums, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995-1999.

és que «la problemàtica valenciana» anava desapareixent de l'agenda catalana. I amb ella, la referència a un àmbit d'acció de Països Catalans. El diari *Avui* retirà la secció «Països Catalans» i només el diari *El Punt* l'ha mantinguda fins a l'actualitat. Però, l'exemple d'un plantejament ja «indiferent» a l'espai nacional comú l'ofereix la magna *Història de la cultura catalana*, en deu volums, publicada a partir de 1998 sota la direcció de Pere Gabriel; el seu darrer volum, per exemple, que comprèn de 1939 a 1990, només aplica el qualificatiu de «catalana» a la producció cultural referida en general a Catalunya.⁹

En el tombant de segle i a vint anys de la implantació del nou Estat de les Autonomies, l'invent per desactivar qualsevol vindicació pancatalana funcionava sol. Cada una de les autonomies s'havien ja convertit en petits regnes de taifes, amb nous nuclis d'interès i de poder, econòmic, polític i cultural, i amb àmplies competències en matèries identitàries (educació, cultura, comunicació, llengua, etc.). Aquest nou poder «regional» ha acabat de desarticlar el «regionalisme» desitjable del que parlava Fuster (en relació a la nació catalana), i tendeix a igualar totes les autonomies en regions de l'única nació constitucional, que és l'espanyola. Aquesta tendència estructural troba ple suport en dos pilars bàsics de la cultura política espanyola del postfranquisme: la tendència al bipartidisme, amb dos grans partits espanyols, cada vegada més determinants també en les majories autonòmiques; i la conformació d'un sistema de comunicació de masses fortament centralitzat, unitari i majoritàriament en castellà.

No puc aquí estendre'm en la consideració de la importància atribuïda pels dos partits estatals hegemònics i pels go-

⁹ Pere Gabriel, dir., *Història de la cultura catalana. Resistència cultural i redreçament 1939-1990*, Volum X, Barcelona, Edicions 62, 1998.

verns de Madrid al sistema dels grans mitjans de comunicació, gràcies als quals han assegurat el control, no sols dels processos bàsics de la Transició (reforma Suárez, retorn de Tarradellas, primeres eleccions generals, referèndums de la Constitució i de l'Estatut), sinó també de les grans operacions ideològiques i simbòliques d'acceptació de la monarquia, de reinterpretació del franquisme i de la memòria històrica, de l'expansió del nacionalisme espanyol, etc. Els grans mitjans de comunicació espanyols, públics o privats, han jugat sense miraments el joc del nacionalisme espanyol, en la seva doble versió: l'amable i banal o la més agressiva. L'oposició continuada, des del principi fins a l'actualitat, a qualsevol fórmula de cobertura d'un canal de ràdio i de TV en català per a tot l'espai del català, i la concreta persecució contra la recepció de TV3 al País Valencià, són una petita mostra d'aquesta política d'ocupació i neocolonització de l'Estat en l'àmbit mediàtic sobre les anomenades nacionalitats històriques.

Als factors estructurals, s'hi han de sumar a més episodis particulars que han tingut un pes rellevant en la deriva de les relacions entre Catalunya i el País Valencià. Durant aquests trenta anys d'autonomia, segur que hi ha hagut molts moments de desencontre i de tensions. Però, m'agradaria destacar-ne tres derivats específicament de la política valenciana, per la significació que van tenir i que han tingut després en les relacions amb Catalunya i a l'inrevès.

En primer lloc, cal recordar els anys políticament tan decisius de l'anomenada «batalla de València» en plena transició política (1976-1982), quan es produeix l'enfrontament de les forces dretanes espanyolistes contra les opcions d'esquerra i valencianistes, amb tota mena d'amenaques i atemptats (bombes a les llibreries valencianistes, atemptats contra Joan Fus-

ter i Manuel Sanchis Guarner, boicot als actes culturals, atacs al Consell Preautonòmic i al seu president, agressions al carrer contra els que exhibien algun distintiu valencianista, etc.). L'aparició interessada del «blaverisme», atiat llavors virulentament pel diari *Las Provincias*, dificultà una relació normalitzada entre Catalunya i el País Valencià. Una de les greus conseqüències fou l'ambigüitat sobre la unitat lingüística derivada de la consideració del «valencià» com a llengua cooficial per l'Estatut valencià (sense cap referència al català) i també la denominació oficial del país com a «Comunitat Valenciana».

Un segon moment de tensió es produí en el camp de la comunicació i fou a conseqüència de la creació de la Ràdio i Televisió Valenciana (RTVV) el 1989: el govern atorgà al Canal 9 de TV la xarxa de freqüències amb què era distribuït el senyal de TV3 al País Valencià; el ministre de l'Interior, Barriobueno, envià la Guardia Civil a tancar els repetidors de TV3. Des de llavors, amb PSOE o PP, encara no s'ha trobat una solució plausible al conflicte i a la lliure circulació de ràdio i TV entre Catalunya i País Valencià.

I un tercer moment, especialment delicat per a la unitat de la llengua, fou quan el PP decidí de crear l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el 1998, la qual cosa significava un clar desafiament a l'autoritat única per a totes les terres del català que fins llavors es reconeixia a l'Institut d'Estudis Catalans i a la seva normativa.

En l'actualitat, el que queda de les (bones) relacions de Catalunya amb el País Valencià sembla molt limitat. Limitat a les escasses i presumiblement difícils relacions del govern del Tripartit català (d'esquerres i nacionalista) amb un govern del PP a València amb majories absolutes. Limitat, però obert, a múltiples iniciatives de la societat civil, que des de les relaci-

ons entre Òmnium Cultural i l'ACPV a les ja normalitzades en el si de l'Institut Joan Lluís Vives, que agrupa totes les Universitats dels Països Catalans, ofereixen ponts d'encontre i de col·laboració. Hi ha òbviament molts altres ponts de contacte, entre alguns sindicats, entre associacions o gremis professionals, etc. Però hi ha a més una pinya de personalitats valencianes residents a Catalunya (Raimon, Isabel-Clara Simó, Vicent Partal, Carles Solà, Vicent Sanchis, etc.) que són militants d'aquesta causa comuna i que, a través de la seva projecció pública, reclamen atenció vigilant per a la comunitat germana del País Valencià. Ara bé, a part de les polèmiques incursions d'ERC al País Valencià, hi ha alguna relació amb voluntat estratègica entre els partits polítics d'una i altra «comunitat», que no passin directament per Madrid? Fins i tot les sigles històriques del PSPV, que conserven l'únic vestigi d'un projecte de País Valencià que els socialistes deien mantenir des de la Transició, ara estan en perill.

Per acabar, em resta dir dues coses. Primera, que l'èxit suprem del neonacionalisme espanyol, amb l'inapeciable ajut dels col·laboracionistes catalans, rau en haver fet creure a la gran majoria de «ciutadans de Catalunya» que el País Valencià no existeix.

I segona: que malgrat tot, malgrat tota l'artilleria contra la voluntat de reconstrucció d'un àmbit català de pertinença i de referència, el destí del País Valencià i el de Catalunya és semblant. Millor dit, si no canvien radicalment les tendències vers l'assimilació espanyola, el procés de desnacionalització del País Valencià anticipa el que amb molta probabilitat pot passar —o ja està en marxa— a Catalunya.

Com lluitar políticament contra la definitiva assimilació? Una via és el camí d'Andorra: aconseguir de ser un Estat re-

conegut a Europa i a Nacions Unides. L'altra, més complicada però potser més solidària, és el camí de construcció d'una federació catalano-valenciana, reinventant l'esperit de la unió en la diversitat, llegat per Jaume I.